

új szem

I. évf. / 1. szám

2023

új szem

2023/1

új szem

társadalmi, kulturális és kritikai folyóirat a kolozsvári *a szem* második folyama

Szerkesztők

Ábrahám Tekla

András Csaba

Csabay István

Császár Andrea Mária

Csöngé Tamás

Dobrai Zsolt Levente

Gecse Barbara

Gondos Emőke

Holpár Anna

János Tamás

Jaksa Csaba

Lukács Laura Klára

Marin Diana Karola

Ónya Balázs

Orsós György

Székely Örs

Borítóillusztráció:

Zichy Emma

Felelős kiadó:

Autarkeia Egyesület – PTE BTK Kerényi Károly Szakkollégium

Kolozsvár – Pécs

2023

Tartalom

FILM ÉS BALOLDAL.....	1
Filmszem rovat: Szerkesztői előszó.....	1
Konkol Máté: Holnapra leforgatjuk az egész világot	2
Simor Kamilla: A szolidaritás filmi élménye	8
Vas Máté – Vida Kamilla: A film lehetőséget ad, hogy vitázzunk róla, milyen világban akarunk élni	16
Zsupos Norbert: Egy másfajta élet értelme.....	24
Árva Márton: Magok a földben	31
Benke Attila: Lehet-e egy népszerű tömegfilm baloldali, sőt antikapitalista?.....	39
TANULMÁNY	48
Borbély András: Új magyar politika Erdélyben?.....	49
Borbély András: Halálszignál, életjel: Simon Magda.....	55
KRITIKA.....	64
András Csaba: Brechti szabotázs	65
Dobrai Zsolt Levente: Ragyogás a világjárvány idején.....	70
Fenyvesi Balázs: Fasizmus – Egy cseppfolyós fogalom bűvöletében	75
Ilyés Zalán-György: Marx anarchikus gesztusáról	81
Szerzőink	90

Dobrai Zsolt Levente

Ragyogás a világjárvány idején

Mertens, Peter: *Au uitat de noi* [Megfeledeztek rólunk]. Kolozsvár: Idea, 2022. 112 old.

„A csillagokat csak a sötétben lehet látni. A koronavírus okozta válság idején hirtelen sötét lett. Nagyon sötét. Viszont kaphatunk az alkalmon, hogy megfigyeljük a csillagok ragyogását. A válság segített megérteni, kik azok a személyek, akik igazán hozzájárulnak a társadalom működéséhez. Nem a nagyvállalatok túlfizetett igazgatói, a mágnások vagy a pénzügyi mutyik szakértői. Az évek során azt mondták nekünk, hogy ők képezik a jólétünk alapját. De ez egyáltalán nem igaz. A munkások osztálya a továbbiakban is az, amelyik miatt működnek a dolgok. Egyszerű munkás férfiak és nők miatt. Ők azok az emberek, akik soha nem szerepelnek talk-showkban vagy a folyóiratok borítóin, kivéve, amikor »róluk« van szó. Akik naponta eladják munkájukat. Akik a termékeket felrakják a polcokra. Akik lepakolják a teherautókat. Akik kimossák az ágyneműket. Akik az idősekkel foglalkoznak. Akik leszedik az epret. Akik a boltokban dolgoznak. Akik az állati holttestek húsát vágják fel. Akik elhordják a szemetet. Akik működtetik az üzemeket. Akik kioltják a kigyulladó épületek tüzét. Akik a folyósokat takarítják. Akik a gyerekekkel foglalkoznak. Nélkülük nem éltük volna túl a pandémiát. Nem lett volna mit együnk, nem lett volna ki gondoskodjon rólunk, nem lettünk volna biztonságban.” (15. o.)

Beköszönt a tél az öreg kontinensen és vele együtt a rendszer elkerülhetetlen és nélkülözhetetlen újabb válsága. Az egyébként konstans és igen gyakran láthatatlan maradó válság újabb kitörési pontja, epizódja ez. A tőkés viszonyok által meghatározott világrendszer – a kapitalizmus – nélkülözhetetlennek mutakozó lélegeztetőgép-mechanizmusa. Ez alakítja és formálja ciklusokban, lüktetve ennek a rettenetes korpusznak az idegzetét, szövetét, vázát – ahogy tetszik. Régi – a politikai testre/(világ)közösségre vonatkozó – naturalizáló metaforák ezek. Ahogy régiek azok a klasszikus politikai írások és ábrázolások is, amelyek a társadalmat egy háztartáshoz vagy egy piramishoz hasonlítva illusztrálják. Régiek és mégis máig élők, kézenfekvő, beszédes, olykor bizonyító erejű példaként, hasonlatokként működnek.

Peter Mertens, belga szociológus és a Belga Munkáspárt [Parti du travail de Belgique (PTB)] egyik meghatározó politikusa, *Megfeledeztek rólunk* [1] c. kötetének elején (18. o.), amelyben a COVID-19 okozta egészségügyi és ösztársadalmi válság osztályszempontú elemzését vázolja, szintén egy háztartáshoz hasonlított társadalom képéhez nyúl vissza. A

koronavírus osztályjellegének (egyszerre tényszerű és szimbolikus) ábrázolásaképpen arról a háztartásról beszél, ahol a bejárónőnek az épület alsó szintjein kell dolgoznia védőfelszerelések nélkül, amíg a ház módosabb gazdái meghúzódhatnak az emeleten, biztonságban; egyrészt a több háztartásba bejáró dolgozóktól, másrészt a társadalom alapvető működését ellátó emberektől és eszközöktől távol, a tiszta elszigeteltségben. Ezt a ház-metaforát is, mint egyébként könyvében a legtöbb tárgyalt történetet, Peter Mertens a dolgozó emberek által a koronavírus idején megosztott tapasztalataik mentén írja le. Ez esetben is egy neki címzett, a munkáltatója által semmilyen védelmi eszközzel fel nem szerelt nő munkáslevele [2] volt a kiindulópontja – amelyet kiegészített Jan Jambon, Flandria 2019-ben megválasztott jobboldali populista, regionális kormányfőjének egyik nyilatkozatával, miszerint a flamand nacionalista politikus pontosan azt javasolta a háztulajdonosoknak, hogy húzódjanak meg az emeleten mialatt a bejárónő lent elvégzi a teendőit. Az alulfizetett, egészségügyi és/vagy szociális védelemben nem részesülő prekárius dolgozók milliói voltak hasonló helyzetben a vírus kirobbanásának, a rá adott állami válaszok és a korlátozások első hónapjaiban. Védőfelszerelések, prevenciók intézkedések és szociális (egészségügyi, anyagi) támogatások híján voltak kénytelenek megnövekedett kockázati körülmények között dolgozni, hol a saját életüket, hol a másokét kiteve a megbetegedés vagy a halál fenyegetésének. Mertens kötete elsősorban róluk/rólunk szól és hozzájuk/hozzánk szól.

Az otthon tehát nem ugyanazt a valóságot jelenti mindenki számára – írja Mertens. Egy városzéli negyed kis apartmanjában élni, nyilván, nem ugyanaz, mint egy kertvárosi luxusházban lakni. Nehezebb egy szobában összezsúfolt három-négy gyereket nevelni, mint ugyanannyit egy kertes ház környékén. A jövedelmet érintő veszteségek vagy bizonytalanságok több stresszel járnak azok számára, akiknek kevés megtakarításuk van, vagy egyáltalán nem rendelkeznek ilyennel. Egy 44 ezer gyereket kérdező kutatás eredményére hivatkozva pedig Mertens tovább ismerteti az egyenlőtlenségek osztályaspektusait, illetve azoknak a városban előforduló térrendezéssel és téreloszlással kapcsolatos sajátosságait. A Belgiumban készült kutatás a gyerekek tanulással és a COVID-19 alatt bekövetkezett családi dinamikákkal kapcsolatos panaszait mérte fel. A leggyakoribb panaszok a tanulásra és az online oktatásban való részvétel esetében tapasztalt szűkös terekre vonatkoztak, a családi konfliktusok és erőszakos incidensek számának megnövekedésére. A nehezebb anyagi helyzetben lévő családok gyerekei 44%-ának nem volt akihez segítségért fordulnia az iskolai teendők megértésében-elvégzésében, amíg a jómódú családok esetében ez az arány – noha szintén nem alacsony, de – fele akkora, 21%-os. A nélkülözhetetlen munkákat végző emberek mindennapi és munkahelyi érintkezései a legkitettebbek a vírussal szemben. Több kutatás

foglalkozott vele és nem egy tanulmány eredménye kimutatta, mondja Mertens, hogy azokban a negyedekben, ahol zsúfolt az együttélés, ahol kevés a zöldövezet stb. magasabb volt a megbetegedések és elhalálozások száma. Az egyenlőtlenségeknek térbe „kódolt” (pontosabban megtervezett, megépített és akarva-akaratlanul fenntartott) jellege van – hangsúlyozza Mertens.

Továbbá a védőfelszerelések hiánya, a hatósági intézkedések következtelenségei mind-mind veszélybe sodorták több millió nélkülözhetetlen munkát végző dolgozó és/vagy családtagjaik életét. A történetet ismerjük, hiszen mi is mind átéltük valamilyen formában. Sőt, kicsit mintha úgy lennénk vele, hogy nem is igazán akarunk a vírus okozta kellemetlenségekre visszagondolni, jó, hogy túl vagyunk rajta, mindez már a múlté. Pedig a COVID-19 okozta válságperiódus újra felszínre hozta azokat a társadalmi egyenlőtlenségeket, problémákat, szociális, politikai és gazdasági mechanizmusokat, amelyek mind a mai napig ott húzódnak meg társadalmaink alapvető folyamataiban – ami, nyilván, azt jelenti, hogy a következő kiéleződő válság idején újra szembesülni fogunk velük. Mindez akkor is igaz, ha ezeket ma már (megint) nem látjuk, vagy nem úgy látjuk, mint egy évvel, másfél évvel ezelőtt (immár kikerülve a satu szorításából). Márpedig mindaz, ami egy-egy hivatalosan (a pénzüintézmények, a politikai képviselői szervek és a fősodró média által) beismert válság idején felszínre kerül, ott húzódik meg, ott lappang és él több száz millió és milliárd ember interakciójában, komplex rendszert alkotva, egyik napról a másikra. Ezen berögződött, (intézmények és intézkedések által) normalizált interakciók összessége pedig hozzájárul ahhoz, hogy ezek a „kisebb” és „időszakos” válságok (mikor éppen hol szakad a szál: ma az energiapiacra vagy az ingatlanpiacra, holnap megint az egészségügyben, holnapután a banki szektorban vagy az előállított termékek piacán, ciklikusan visszatérve fel-fel ütik a fejüket) konstans és nélkülözhetetlen elemei, velejárói legyenek annak a rendszernek, amely ezek sodrásában igyekszik újraszervezni magát úgy, hogy az alapvető, végtelen növekedéselvű és versenyalapú mechanizmusai ne sérüljenek túlságosan. Válságból tehát nincs hiány!

A pandémia idején voltak hangok, akik azt hangsúlyozták, hogy nem térhetünk vissza a normalitáshoz, mindahhoz, ami addig sokunknak, legtöbbszörünknek talán normálisnak tűnhetett az egészségügy, a közlekedés, a piacok, a hatóságok megszokott működése és végső soron minden dolgozó ember magatartása stb. tekintetében. És mégis, minden részleges vagy teljes szemléletváltást tükröző intézkedés és magatartásváltozás ellenére, úgy tűnik, hogy visszatérni a normához nem is volt olyan nehéz. Mára a különböző nemzeti kormányok – még ha csak vélhetően átmenetileg is, és egy nagy léptékű energetikai következményekkel járó orosz-ukrán háború kontextusában – a fosszilis és nukleáris energiaforrásokhoz térnek vissza. A megújuló energiaforrásokra, a legkevésbé szennyező közlekedési infrastruktúrára, az állami

egészségügy prevenciós kapacitásának megerősítésére fordított közpénzek felett ismét – piacorientált szemléletű politikusok és a profitráta növelésében érdekelt tőkések nyomására – a régi vágányban zajlik az alkudozás. Nos – mondhatnánk egyfajta Candide-i optimizmussal – legalább van még tere az alkunak... Ha pedig hihetünk a szemünknek, és persze, könyvünk szerzőjének, akkor az alkudozásnak ez a tere egyre bővülni látszik – többek között – a szakszervezeti tevékenység újbóli feléledésének köszönhetően. A több mint 40 éve folyamatosan visszaépülő szakszervezeti önszerveződés manapság, úgy tűnik, új erőre kap, s így megy ez már a 2008-as pénzügyi válság óta. Dicséretes dolog, viszont ennek az újabb szakszervezeti lendületnek áttörő ösztársadalmi, politikai vagy rendszerszintű eredményeit egyelőre nem látni.

Mégis marad helye a reménynek. Amelynek a táptalaja csakis a cselekvésben, a politikai küzdelemben, más szóval, a munkásosztály önszerveződésében van (nem az elvont képzetekben, az elmélkedő köldöknézetekben). A munkásosztály pandémia alatti győzelmeiről Mertens szintén beszámol: kezdve az elhíresült brüsszeli Saint-Pierre kórház dolgozóinak tiltakozó akciójával, akik anno hátat fordítottak Sophie Wilmésnek, a terepre először kiszálló belga miniszterelnöknek, beindítva ezzel az egészségügyi dolgozók határokon átívelő sztrájkhullámain, egészen az egészségügyi ellátás hatékonyabb működtetésére adott közösségi és szervezeti-intézményi válaszokig. A koronavírus-válság kezelésében például Belgiumban kiemelkedő szerepe volt még az 1971 óta működő Médecine pour la Peuple (Medicine for the people) orvosi és klinikai hálózatnak is, amelyet a Belga Munkáspárt hozott létre és azóta működtet. A hálózat megalakulásának egyik alapvető célja az volt, hogy ingyenes egészségügyi ellátást biztosítson az embereknek, főleg azoknak, akik saját zsebből nem tudnák megfizetni az ellátás és gondozás árát.

A Megfeledekettek rólunk több fejezetben a belga idősgondozói rendszert is elemzi, azt, hogy a neoliberális piaci szemlélet és nyelvezet konkrétan miként gyűrűzött be a szociális szférába, miközben javaslatokat is tesz arra vonatkozóan, hogy hogyan kellene ezen javítani. Mertens hasonló „dialektikával” jár el az ázsiai országok víruskezelő metódusainak elemzésénél is, amikor Japán, Kína, Dél-Korea és az indiai Karella államot tárgyalja. Majd a könyvét végigkísérő, a nemzetállami és EU-s intézményekre irányuló kritikai hangvétel (amely kitér a 10 évig eltartó görögországi pénzügyi válságra adott katasztrofális és megalázó „válságkezelő” válaszokra is, összehasonlítva azokat az olasz és spanyol gazdaságok, implicite a teljes euroövezet gazdaságainak megsegítését célzó pandémiás intézkedésekkel) egy „prométheuszi terv” (99-104. o.) alternatív politikai víziójának felvázolásával ér véget – amely átalakítaná a teljes Európai Unió jövőjét: a kulcsfontosságú energia, közlekedés, digitalizáció

és egészségügy (ehhez sorolja a várostervezést és a lakhatást is) területein egyfajta közösségivé tétel felé elmozduló, demokratikus, föderális, de ugyanakkor lokalizáltabb irányítást javasol.

Peter Mertens könyve tehát egyfajta emlékeztetőként, újbóli szembesítésként is olvasható mindazzal, amit elfelejteni-elfedni próbálunk a pandémia által felszínre hozott vagy annak következményeként időközben terítékre került közös dolgainkra és jövőnkre vonatkozó döntéseinkkel kapcsolatosan. Emlékeztető és szembesítés azzal, hogy a válság – legyen szó az 1929-es nagy gazdasági világválságról, a 2008-as pénzügyi válságról vagy a 2019-cel induló nagy lezárással (Great Lockdown) járó világválságról, de akár a jelenlegi energiapiaci és Ukrajna megszállásához vezető geopolitikai válságról is – nem szűnik meg, mindössze intenzitásában és „geográfiájában” változó mértékben nyilvánul meg. Okainak feltérképezése pedig a kapitalista világrendszer alapvető működési mechanizmusainak megértésével kezdődik; csakis ezután gondolkozhatunk komolyan alternatíváról és cselekedhetünk mérvadóan úgy, hogy ennek a gépezetnek a meghaladását kilátásba helyezhessük.

[1] Teljes címe magyar fordításban: „Megfeledkeztek rólunk. A munkások, az egészségügy és a következő válság.” Eredeti kiadás: *Ils nous ont oubliés – Les travailleurs, la santé et la crise qui vient*. Montreuil: Les Temps de Cerises, 2020. Román fordítás: *Au uitat de noi. Muncitorii, sănătatea și următoarea criză*. Ford.: Țichindeleanu, Ovidiu. Kolozsvár: Idea Design & Print, 2022.

[2] A munkáslevél olyan levél, amelyet egy sajtóorgánum, kiadvány oldalain közölnek, vagy olyan levél, amelyet – függetlenül a címzettől – egy dolgozó ember ír munkakörülményeiről, rendszerint azzal a szándékkal, hogy leírja az általa észlelt problémákat vagy, hogy segítséget kérjen azok javításával kapcsolatosan. A COVID-19 idején íródott egyik ilyen jellegű, magyar nyelvű írást [itt](#) olvashatjátok.

Szerzőink

András Csaba

A PTE BTK Filmtudományi és Vizuális Tanulmányok Tanszékének adjunktusa.

Árva Márton

Az ELTE BTK Spanyol Nyelvi és Irodalmi Tanszékének adjunktusa, filmkritikus.

Benke Attila

Szerkesztő, filmtörténész, filmkritikus. Az ELTE BTK Filozófiatudományi Doktori Iskola Film-, média- és kultúraelmélet doktori programjának volt hallgatója.

Borbély András

Költő, esszéista.

Dobrai Zsolt Levente

Mozgalmár, fordító, szerző, munkás.

Fenyvesi Balázs

Szociológia mesterszakos hallgató az ELTE TáTK-n.

Ilyés Zalán-György

Filozófia mesterszakos hallgató a kolozsvári Babeş – Bolyai Tudományegyetemen.

Konkol Máté

Filmrendező, videovágó, a Társadalomelméleti Kollégium volt tagja.

Simor Kamilla

A PTE BTK Filmtudományi és Vizuális Tanulmányok Tanszék tanársegédje, illetve az Irodalom- és Kultúratudományi Doktori Iskola hallgatója.

Vas Máté

Az ELTE Történelemtudományi Doktori Iskola hallgatója, író, újságíró.

Vida Kamilla

Költő, videós újságíró, kulturális szervező.

Zsupos Norbert

Filozófia mesterszakot végzett a PTE BTK-n, 2022-ben.